کرێکـــارانی مەعـــریفە و شۆڕشـــی سپی.. سەلاح جەلال

دەبێت چۆن بڕوانینە ئاست و پەیوەندی و روانین و بیرکردنەوەو بونمان؟ لەچی هێڵێکەوە بچینە ناو زەریای بیرو گومان و پرسیارەوە؟ چۆن زەمەنی بێدەنگی بە دایەلۆژو کرانەوەو خۆدۆزینەوەو لێکدانەوەو گۆڕانکاری ببڕین؟ لەدەستکەوتی مادی بۆ بیرکردنەوەو بەدواداچون و کۆشش و گونجاندن و ئاڵوگۆڕو وەرگرتن و پەیوەندێتی وهاوچەرخێتی..تاد بچین.

مامەڵەی رۆشنبیری بەرزکردنەوەی دروشم نیە، ب□□ک□و پرۆژەی رۆشنبیریە، بەردەوام پێویستی بە هۆشی مێژویی و زانستی هەیە، وەک ئەوەی (یەقتین) ئاماژە دەکات بە مام□□کردنیان لەگەڵ مارکسیەتدا پرۆژەیەکی مەعریفیە بۆ گۆڕانی کۆمەڵایەتی بەبێ هۆشی مێژویی بووە، هەرووەها پێبەخشین لەگەڵ بونیەویەتدا بەبێ هۆشی زانستی بووە.

ئەمەش دەمانخاتە تۆڕی زمان و بیرو گومان و پرسیارەوە، لەچی گێژاوێکداین و لەکوێوە دەست پێبکەین؟ ئایا چۆن بڕوانینە ئامادەیی مەبەست و کردارەکانی زمان و رەوتی ئاڵوگۆڕی رەمزی و بوعدی بڵاوکردنەوە بۆ ئامانجی زمانی بەکارهاتو؟ چۆن بەسەراچونەوەو گشتگیری کردنی ئاست و قوناغی بەسەراچو بخوێنینەوەو بەراورد لەگەڵ ئیستادا بکەین بۆ ئایندەو لەم سەردەمە جەنجاڵەدا چاو بکەینەوە بۆ بەرهەمهێنان و خۆگونجاندن و جیاکاری؟ لەکاتێکدا پێویستە لەگەڵ گۆڕانکاریەکاندا بگ□ونجێین، ئەویش پەیوەندیەکان و تۆڕی زانیاریەکانە، چۆن بچینە ناو جیهانی ژمارەییەوە؟

(ئێمە دەستمان بەوەکردووە بچینە ناو جیهانی ژمارەییەوە، بەڵام هەڵگری زیهنیەتی پێش ژمارەیین؟ ل16 (1)

ئەمەش پێویستی بە نوێ بونەوەو داڕشتنەوە هەیە لە نوسینەوەی کوردیدا، گەورەترین کێشەیش زمانی کرمانجی سەرو خوارو□، تائێستا دایەلۆژێکی لەسەر نەکراوە، لەیەکگرتنەوەی یان جیاکاری؟ لەراڤەو پۆڵینکاری و رێکخستنەوەو داڕشتنەوەی سەرلەنوێی زمان و ئەدەب؟

(یەقتین) ئەم چونە ناو سەردەمی ژمارەییە لە رێگەی دەقی پەیوەنیدارو بەمیتۆدکردنی پەیوەندیداری دەقی دەبینێتەوە، نوێبونەوەی نوسینەوەی عەرەبیە بۆ نوێبونەوە لە بناغەی زمان لە نەحو، ێەرف، ئیملاء نیشانەکانی ژمارەیی و پاوانکردن و رێکخستنێکی پێکهاتەیی و دەلالی دەق:

(ئەو پرسیارانەی دەمانبات بۆ چونە ناو ئەم جۆرە گفتوگۆیەوە بۆ

تازەکردنەوەی روانین و بیرکردنەوە، لەم جۆرانەیە: چۆن لە چاخەکەماندا بژین؟چۆن لە تواناماندا دەبێت ژمارەیی بیر بکەینەوە؟چۆن توانامان دەبێت بەژمارەیی بنوسین؟ چۆن لە تواناماندا دەبێت بەژمارەیی بخوێنینەوە. ئایا ڕێگاکانی بیرکردنەوەو نوسین لە نەبونی ژمارەیی و ناوەندە کارکەرەکانەوە مەتەدمانکردووە، ئەوە خەیەتی لەسەرمانە لە ئامادەبونیدا کاری لەسەر بکەینەوە؟ل1٧)(2).

ئەمەش کردنەوەی پانتاییەکە لە روانین و بیرو فەزادا، بە خوێندنەوەی ئەستاو خۆئامادەکردن لە بەشداری ژمارەییدا، ئەرکەکی گرانەو لەسەر ڕۆشنبیرێکی رادیکالی دادەمەزرێت، پێویستە بەهەشی نوێوە، حەزو ئامانج و ئەندێشەی گەشەکردنی ئەستا هەڵبگیرێت و کەشەک بکرێتەوە بیری نوێی تیادا لەدایک ببێت، جیاوازیەکانی خوێندنەوەو بەراوردکردنە لە بواری میتودلۆژیادا، لای (ریجیس دەبریە)، هەمو میدیاو دامەزراوو کەناڵ و پێگە ڕۆشنبیریەکان دەگرێتەوە، بایەخدانی لە پەیوەندی نێوان واقیع و ناوچەکانی واقیعدا بو، ناونانیشی بە شەبەشی ئەلکترۆنیەکان، (زەمەنی بیستراوو بینراو)ە، چەند زاراوەیەکی تریش بەکارهاتووە(ئەدەبی ئەلکترۆنی و دەقی پەیوەندیدارو ئەدەبی داسەپاوو سیبرالادب) لە دوای هەمو دەستکەوتە زانیاریەکانی ئەستاوە.

لای (غرامش)یش شیکردنەوەی کەمەڵایەتی بە ڕۆشنبیر مرۆڤەکە کەمەڵەک ئەرک بە کەمەڵە بەدەست دەهێنێت وەک:
پیشەی نوێ و بەڕێزەری، پیشەی کاری ئەکادیمی و شیکەرەوەی بواری کەمبیوتەرو پارێزەری تایبەتمەند بە بواری وەرزش و دام ودەزگای راگەیاندن و راوێژکاری دامەزراوەیی و پسپۆڕی سیاسی و راوێژکاری میری و نوسەری بازرگانی تایبەت. بە گشتیش ڕۆڵی کرێکاران لە بواری ڕۆژنامەی جەماوەری هاوچەرخدا).

بەم جۆرەیش ڕۆڵی ڕۆشنبیر جیادەکاتەوە، لە تەقلیدیەوە بە ڕۆشنبیری ئەندامەتی، ئەوان وتراوەکان دەنەنەوە لەنەوەیەکەوە بە نەوەیەکی تر، ئەندامیش راستەوخۆ پابەندن بە چینەکان یان بە دامەزراوە بازرگانیەکانەوە لە بوارەکانی ڕێکخەری کارەکانی سەرمایەداری، لەلای خۆیەوە تەقنیەی پیشەسازی دادەهێنێت، هەروەها تایبەتمەندی لە ئابوری سیاسی و، بەرپرسانی دامەزراندنی ڕۆشنبیری نوێ، یان سیستەمی یاسایی نوێ … هەرکەس ئەمرە لە هەر پانتاییەکدا کاربکات، پابەند بێت بە بەرهەمهێنانی مەعریفە یان بڵاوبونەوەی هەمو ئەوشتانەی ناودەبرێ َن بە پیشەسازی مەعریفەوە ئەوانەی پەیوەندیان بە بەرهەمهێنانی مادیەوە هەیە، کارکەری بواری بەرهەمهێنانی مەعریفەن).(بروانە ڕورالمپقف/ئیدواردسعید) لای(عەلی حەرب)یش

بە هەڵبژاردەی رۆشنبیری ناویان دەبات، خوێندنەوەی بەرهاتویان هەیەو بەر لە هەمو شتێک کێشەیان لەگەڵ خۆیان و فیکری خۆیاندا هەیە، بەبیرەکەیان ئەمەو جیهان دەگەڕێن بە زەویەکی نوێ:
(خوێنەرەکە، روداو دەخوێنێتەوەو قەیران دەستنیشان دەکات بە وەرگێڕان یان بە کێشەیەکی هزری یان ئامرازێکی چەمکیانە.ل27)(3).
دواتر لەگەڵ رۆڵی رۆشنبیری تەکنیکی و کرێکارانی مەعریفەدا شیکاریان دەکات، ئاماژە بە چونە نێو سەردەمی بێ جیهانی بون و نێوەندە جۆراو جۆرەکان دەکات، نەک وەک ئەوەی رۆڵی هەڵبژاردە نەمابێت، بەڵکو توانای دیکە دەخوڵقێنێت بە بونیاتنانی سیستەمی نوێی بەیەکگەیاندن و جیاکردنەوە، گۆڕینەوەو شێوازێکی نوێ لە نێوان مرۆڤدا بەرجەستە دەکات.
رەخنەگرتن لە رۆشنبیری دەستە بژێر و ئەندامێتی ئەوە ناگەیەنێت، بەڵکو ئەڵتەرناتیفە بریتییە لە رۆشنبیری تەکنیکی دابڕاو لە نێو بازنەی پسپۆڕیەکەی خۆیدا ل210)(4)
ئەمەش بانگەشەکردنی نوسەرانی نوێیە بە کێشەی نەوەی داهاتو، کار لەسەر دامەزراندنی بەهایەکی نوێ بکەن، هەڵدەستێت لەسەر پەیوەندیداری و کارلێکەر ناوەڕۆکی ژمارەیی و نێوەندەتی کارلێککراوە. فەزای تۆڕو دەقی پەیوەندیدار کێشەکی مەعریفی و بونیەکی نوێ پێکدەهێنن، لە نێوان دەقی ئەدەبی و سەرچاوەی زانیاری و ئەدەبی ژمارەییدا، لە رێگەی بەدەستکەوتنی زانینەکان و کارپێکردنیانەوە بەرجەستە دەبێت.
(دەقی ئەدەبی دەقی پەیوەندیدارە لەسەر پەیوەندیداری دەقی بەو پێیەی رەوتەکە لە رەوتەکانی کارلێکەر ببێتە دەروازەیەک بۆ نوێبونەوەی بیری رەخنەیی عەرەبی ل37)(5)
بەمشێوەیەش فەزای پەیوەندییەکان بە جۆرێک فراوان بووە، تەنیا نابەسترێتەوە بە رۆشنبیری هەڵبژاردەو رۆژنامەنوس و نوسەرو سیاسی، زۆر بانگەشەی کۆتایی رۆشنبیری هەڵبژاردە دەکەن، ئەمڕۆ کۆمەڵ خۆی لە پەیوەندی هاوبەشدایەو ئامادەکاری و بونی خۆی هەیە لەڕێی تۆڕی پەیوەندیەوە، بەڵکو ئێستا رۆشنبیری تەکنیکیە هەمو پانتاییەکانی داهێنانی مەعریفە دەگرێتەوە، بە تەکنە رۆشنبیری فەیسبوک ناو دەبرێن، ئەمەش کتوپڕ چوینەتە ناو پێشکەوتنەکانەوە، ئێستا ئەم رۆشنبیریە دەکەوێتە ناوەڕاستی جیهانەوەو جیهان بە تۆڕی پەیوەندیە زانستیەکان گرێ دەداتەوە، ئەمەش ئامادەکاری ئەو گۆلانەیە لەروی زانستیەوە باڵادەستن، تەکنیک کاریشیان لەدایکبوی ئەو فەزایەن، ئەمەش دەبێت سەرەتایەک بۆ هەوڵی خۆگونجاندن بەرجەستە بکەین.
(ئەمە داوامان لێکراوە لەگەڵ ئەم چەرخەدا خۆمان بگونجێین، بەڵام پێشبینی چونێکی راستەقینە بۆ ئەم چەرخە ناکرێت بەبێ بەدەستهێنانی

ئم خگونجاندن، ل16). (6)
چن خگونجاندن بکین وکامی ئامادکاری و پدراوو زانین و زانیاری و زانستکان؟ چی خوندنویکی سرتاییمان هی ب هر لقک ل لقکانی ژمارییی و پیوندیکان؟ رگ و ریشیان دچتو ب زانستکان، لکاتکدا ئم جیهان ل تری تکنلژیادای، بت سردمی چرک، ئمش بکاربری تکنلژیاین، ئمش پرسیار ل رابردو ئستا ل جیاوازیکان، چی بدواداچونک ب ئم زانست هی؟ کامی رنگدانو جیاوازی و ململان میدیای سربخو داهنر؟ لکاتکدا پویستی ئستای کورد ششی ریشیی و جراوجر، ئم پلینکاریش کاری کلیژی ئاداب و ئندازیارانی معریفی بتوانن ل بواری گشتی زانست و معریفدا گونجاندن لم بوار پ بایخدا بکن، ل ری داهنان و کششی نو و ناککیو پشکوتن بدیبهنن، نک وک ئوی ل سایی ژمارییدا بژین، یان ڤیسبوک بکینو، لکاتکدا ئم پیوندی جیهانی، دمانبستتو ب (بون)وجیهانو.
(ناتوانین باس ل قناغی ژماریی بکین ل برهمهنان و ورگرتندا بب هشی ژماریی، و بیرکردنوی ژماریی و روانین و فلسفی ژماریی بشتکان و جیهان، بب بدستهنانی ئو گوتارو گفتوگیکی فلسفیانو کمایتی و زانیاریانی، هشتا بوردی لی نکاوینتو ب دیاریکردنی روتی ئم هشو ئو بیرکردنویو ئو فلسفو روانین. ل17)(7).
ئایا ئو پرسندنی دستمان کوتوو راستقینی ل بیرکردنوو روانین و فلسفوی؟ یان پرسندن َکی دستکوتوگینر؟ بب پلینکاری و جیاوازی لم قناغو دچت ئو. لکاتکدا پشبکیکی راستقین نی مانای جیاوازی ل فیکرو روانین و شوو ناورکدا بکات، زربی پگی رشنبیریش پاوان کراون ب کمکی دیاریکراو، عقل و رحی رشنبیری هبژاردو یاخیش دگمنو بت کیلی گروپکاری و شی سیاسی:
(شیکردنوی هزری راستقین رگر لوی ناونانی لاینک ب چاک و ئوی تر بشرنگز بکرت، لراستیدا هزری بونی تاکلاینی ل حاتی گفتوگ لسر رشنبیریکان هتا سنورکی زر گومانی تدکوت. ل121)(8)
ئمش نبونی پرژی، بیرمند بهزرکی گانکاری دکات و ل وان و ل حیزب جیا دبتو، بپچوانو دستیکی رشنبیر لهمو بوارو پگکاندا جگیان گرتووو بواری داهنانیان ب خپرستی و رق خنکاندووو، داهاتی رشنبیری ب کمکک لحیزب و حکومتدا هاوپشکن، خانشینیش نایانگرتو، بونت دریا لوشی

دەستکەوتەکان، دەبێت وەک سارتەر نۆبڵ رەفز بکەن؟ یان وەک باختین سیبریا هەڵببژێرن؟ تەنیا دەبێت نەوەی نوێ رۆڵی خۆی دەربخات، ئەمەش لە یەکگرتنەوەی رۆشنبیری هەڵبژاردەو تەکنیک کاراندا رۆح و دڵ و مێشکیان بەپاکژبونەوەی هەڵچونەکانیان بشۆن و تۆڕێکی نوێ بکەنەوە، شۆڕشی سپی بکات، لەگەڵ پێویستیەکانی نێوەندە نوێیەکەو مەرجەکانیدا بۆ بەشداریکردن لە وەرگرتن و کارکردن و خۆگونجاندن لە شۆڕشەکانی فیکرو زانین و زانیاریەکان لە ئێستادا.

ئەمەو چەندین پرسیارو گریمانەی تر لە چۆنیەتی بیرکردنەوەو نوسین و بیرکردنەوەی ئەدەبی و رۆژنامەنوسی و سیاسی و هەڵبژاردنەکاندا چی جیاوازیەک دەبینین؟ یاخود هەرکەس چووە ناو فەیسبوک بەتەکنیککار دابنرێت؟ فەیس بوک مانای تاقم بەستنە بە هێرشکردن و جنێو بە داهێنەران، یان سیستەمی زانیاری و پێدراوو بەرهەمهێنانی مەعریفەو داواکاری نوێیە؟ جگە لەوەش جیاوازی رۆژنامەنوسی تەقلیدی و کاری تەکنیکی زۆرە، لێرەدا هەتا دواسنور فراوان دەبێتەوە:

(ئایا پێویستە لەسەر نوسینی رۆژنامەنوسی لە فەزای تۆڕەکاندا، بۆ نمونە، پەیوەست بێت بەو رەوتەی لە پێش نوسینی ژمارەییدا زاڵبووب□؟ یان لەسەری پێویستە بەرزببێتەوە بۆ داواکاریە نوێیەکان. بۆ ئەو گفتوگۆیانەی لەلای ئێمە لەسەر دەوڵەت و هەڵبژاردنی ژمارەیی دەخرێنە رو، ئایا مەشقی هەڵبژاردنەکان دەکەین؟ ل17(٩)

ئەمەش ئەرکی رۆژنامەنوس دەگۆڕێت، تەکنیک کاران لە ژێر دەسەڵاتی سەرمایەداری لیبرالیدا کار دەکەن، بەمەش جیاوازی دروست دەبێت. لێرەشدا لای (یەقتین)کاری ئەدەبی لەسیانیەوە دەگوێزرێتەوە بۆ چواری لە(نوسەر، دەق، خوێنەر)ەوە بە بەشداری کۆمپیوتەر، لایەنێکی بنەڕەتیە لە کرداری بەرهەمهێنان و وەرگردا.

(ناوەندێتی ژمارەیی ناوەندێکی ئاڕاستە کراوە، لەسەر کرداری وەرگرتنی دەقی زیاتر لە بەرهەمەکەی دادەمەزرێنێت. رۆڵی نوسەر بە پێچەوانەی وێناکراوەوەیە، زیاتر لەخۆی ئاڵۆزترو تێکەڵاوتربووە. ل ١٩٨/١٩٩(10).

ئاماژە بەگۆڕانی گوتەی مەرگی نوسەر دەکات لە نێوەندێتی ئەدەبی ژمارەییدا، پێشتر تێگەیشتنێکی هەڵەی بۆکرابو، وەک گوتەی خوێندنەوەو خوێنەر زیاتر دەلالەتی ئاشکراو قوڵیان وەرگرتووە، ئەمە ئەوە ناگەیەنێت رۆڵی نوسەر لاببات، راستە ئەرکی نوسەر گۆڕدراوە لەو جیاوازییەوە، لەئەدەبی نوسراوو ژمارەییەوە دروست دەبێت، مانای ئەرکی نوسینی ئەدەبی و فیکرو داهێنان بێبایەخ نیە، بەڵکو فراوانتر دەبێتەوە بۆ ئەوەی لە کونی دەرزیەکەوە بۆ جیهان پەخش ببێت، جیاوازیش ئەوەیە ئەوانەی بەکاربەری ژمارەیی خوازراوەن بەبێ پاشخان و هۆشی زانستی و گونجاندن، ئەرکی راستەقینەیان داواکردنی

سەربەستی تاک و دەسەڵاتی لامەرکەزی و ئابوری تەکەڵاوو فرە سیاسیە، ئەمانەش بناغەو پاشخانی پێشوەختەیان دەوێت، ئایا ئێمە تەکنەلۆژیامان نیە نابینە کۆمەڵگەیەکی پیشەسازی و زانستی کشتوکاڵیشمان نیە نابینە کۆمەڵگەیەکی کشتوکاڵی، بە هۆی نەبوونی زانستەکان و فەلسەفەیشەوە دوورین لەوەی گەیشتبێتینە زەمەنی سفر، ئەمەش بەو مانایەی دەشێت پرسیار بکەین، بەچی بەو شێوەیە دواکەوتوین؟ ئەنجامی بەشداری نەکردنە لە شۆڕشە باڵاکانی جیهان، وەک (فەیسەل دەراج)ئاماژەی پێدەکات، بەشداری شۆڕشی پیشەسازی و بۆرژوازی و شۆڕشە باڵاکانی جیهان وگۆڕانە فیکری و ڕۆشنبیریەکانیان نەکردووە بەمەش عەرەب بەکەم ئەندام دەزانێت.
جاران پرسیارمان لەسەر قۆناغی چینایەتی و شۆڕش و جیابونەوە، هۆکاری گرنگی یەکنەگرتنەوەو پچڕان بە هۆی نەبونی بازاڕی ئابوری هاوبەش و ڕێکنەخستنەوەی ژیرخانی ئابوری دانەمەزراوە، بەم هۆیەش سەرخانێکی پتەومان نیە، بتوانرێت گۆڕانەکانی لەسەر بکرێت..بەو هۆیەی کوردستان بەهۆی نەبونی دەسەڵاتێکی سەربەخۆوە، هەتا ئێستا بازاڕێکی هاوبەشی نیەو نەیتوانیوە سیستەمی ئابوری دابڕێژێت، ئێستاش ئابوری بەکۆمپیوتەرکردن و بەزانست کردنە، ئەرکێکی قورسە، وەک زانست و بازاڕ لەبواری ئابوریەوە زەلیلین، ئیتر چۆن و لە کوێوە پرسیار لەسەر سەرخانی کۆمەڵگا بکەین؟ پێویستە کارکردنێکی ورد بکرێت لەسەر سیستەمی ئابوری جیهانی گونجاندن بکرێت، وەک (عەلی حەرب)لە دیکارت دەڕوانم(من بیر دەکەمەوە کەواتە من هەم)ئەمەی بە ئەوروپاییەک نەگوتووە بەڵکو کێشەکی بە بیرکردەتەوە، بۆیە بیری بیریاری هەمو نەتەوەیەک پابەندە بە منیشەوە، ئەمەش دیسانەوە بەکاری داهێنەرانە دەکرێت، ریشەکانی زانست و فەلسەفە بەهۆشی زانستی و مێژوییەوە لەناو پانتاییەکانماندا دابمەزرێنین، ئەمەش کاری لقەکانی زانکۆو کەسەکانی فیکرو داهێنانە، خوێندنەوەی بەرهەمهێن بکەن، خۆ عەرەب و فارس و تورکیش لەڕوی مەعریفەی زانستی فەلسەفەوە وەک ئێمەن، لە کەلتورو خوێندنەوەو هۆشی خۆگونجاندن و کارکردنەوە جیاوازیان هەیە. ئەو هەڵەیشی ئێمە لە رابردو جیادەکاتەوە؟ بەرامبەر بەخستنە سەرو جیاوازی و پێدراوەکان لە هۆشی مێژویی و زانستیدا پرسیارە لە فەزای ڕۆشنبیری: چی کێشەک بە فیکرو روانینە جیاوازەکان دروست بووە؟ چی خوێندنەوەیەک بە مەعریفە باوو خوازراوەکان کراوە؟ یاخود ڕەوەڕەوەی ئۆپزسیۆنی حیزبی چیە؟ ئەویش هەمان تراژیدیا دوبارە دەکاتەوە، پێویستە کاری ڕێکخراوەیی مەدەنی بکات و سیستەمێک دابرێژێت، خەڵکە گشتیەکەش لەگەڵ پێدراوو دەستکەوت و ئامانج و بەرهەمهاتووەکاندا یەکسان بکاتەوە، دامەزراندنی ٔتۆڕی پەیوەندییە بەچینی ڕۆشنبیری نوێوە

لەسەر ئاستی بەرھەمھێنان و گۆڕانکاری راستەقینە، ئەرکی شۆڕشی سپییە، کارکردنە لە تۆڕی پەیوەندییەکانەوە، تەکنیکی و جەماوەری، کارکردن لەبواری بەرھەمھێنانی مەعریفە، سیستەمی دیموکراسی ئەو رۆڵەی جارانی نەما لە بەردەم فەزای ژمارەییدا، پێویستی بە ئامادەبون هەیە، هەمیشە من و تۆ و ئەوان ئامادەین روبەڕوی یەکتری دەبینەوە، ئەمە سیستەمێکی نوێی لە گۆڕانکارییەکاندا هێنایە کایە، رۆڵی کرێکارانی مەعریفەی کردە جاڵجاڵۆکەی تەونەکانی بون، لەرێ هەزاران ئامادەن، لە یەک کاتدا هەمومان سیستەمێک دادەهێنین، ئەمانەش لەو کارکردنانەوە دەدۆزرێنەوە دەمانباتەوە بۆ ناو فەزای رۆشنبیری، چۆن شێوازی ئاستێکی لە ئاستێکی تر جیادەکرێتەوە، لەپچڕانی شیرازەی نەتەوەیی و چینایەتی رۆشنبیر ئێستا بۆتە چینێکی جێگرەوەو باڵادەست، هەتا بەرز بونەوەی ئاست و جیابونەوە لە پێشوو بە مانای شۆڕش لە هەمو بوارەکاندا خاوەنی جیابونەوەیەکی مەتەدی و فیکری نیە، پێویستە بە بەرھەمە فیکرییەکان جیابکرێنەوە.

لێرەدا لە زانکۆکانەوە ئەو تۆڕە بکەینەوە، ئاسۆی دەرچوانی زانکۆ تا چەندە لە پانتایی و هێڵە جیاوازەکاندا کاریان کردووە؟ کامەیە بەکۆمپیوتەرکردنی ئابورییەکان و بە ژمارەکردنی نوسراوەکانی ئەدەبی و هونەری و رۆشنبیری، یاخود ئەو ریشەو خوێندنەوانەی لەبواری زانستەکان و فەلسەفدا کرابێت؟ ئەی کەواتە کامەیە هۆشی مێژویی و مەعریفی؟ چۆن بچینە ژمارەییەوە؟ لەکاتێکدا ئامارو رێکخستنی ژمارەیی کاری کۆلیژی ئادابە، چۆن بیرکردنەوەو روانین و خوێندنەوەمان بەژمارەیی بکەین؟ چۆن دەقەکانی ئەدەبی کوردی بەژمارەیی دەکرێن؟ ئەدەب لە سەدەی ژمارەییدا دەبێتە دوان، ئەوەی کۆن نوسراوەو ئەوی تر ژمارەیی نوێیە(سەعید یەقتین) راقەی هەمو ئەو دەقانەی کەلتوری عەرەبی دەکات، ئەوانەی دەست خەتن لەکۆڵینەوەیان دەوێت جگە لە قورئانی پیرۆز، هەمو مەرجەکانی تیایە بچێتە ژمارەییەوە، ئەمەش لە چوار بەشدا شیدەکاتەوە،

(ا. وشە)لە وردبینی وێنەی وشەکان(ئیملا)و دانانی خاڵ لەسەر پیتەکان، خاڵبەندی، پەنابردن بۆ شێوەی شیتەڵکردنەوە.

(ب. رستە)وەستان، دانانی نیشانە لەنێوان ئایەتەکاندا.

(ج.گوتار)، دیاری کردنی نیشانە لەنێوان سورەتەکاندا، دیاریکردنی ئایەتەکان (د. دەق) رێکخستنی ئایەتەکان و جیاکردنەوەیان بۆ ئەحزاب و بەشەکان، ئەمانەش کرداری بیناکردنن کاردەکەن بۆ گواستنەوەی دەق لە تەلارسازی شەفەوییەوە بۆ کرداری نوسراوەیی.(بڕوانە/ النص المترابگ/ل114=110

ئەم ئامادەکارییەی ئێستا بۆ ئایندە پێویستی بە راقەی تەواو هەیە، کاری زانکۆو کەسەکانی فیکرە، دەبێت چۆن باس لە ژمارەیی بکەین؟ لە

کاتێکدا بەرھەمھێنانی مەعریفە کارکردنە لەسەر پێدراوو پێگەیشتو نامەو کارەکانی ناو پانتاییەکانی مێژویی و زانستی بە شێوەیەکی گشتگیر، ئەی کەواتە چۆن لە رابردو جیادەبینەوە؟ دایەلۆژمان لەگەڵ نەوەی ئایندەدا چییە؟ ئەی نامەکانی ماستەرو دکتۆرا؟ ئەمە جێگەی ھیچ مشتومڕێک نیی□، دەبو ببونایە بە خاڵی وەرچەرخان و خستنە سەرو جیاکاری گەورە، مانای چیی□ نامەکان بڵاونابنەوە؟ دەکرێت خوێندنی باڵا، وەک ھەنگاوی باشی ناوە کەشێکی پێشبڕکێ بۆ ئەوانە بکاتەوە، بڕوانامەیان نیەو توێژینەوەی بەربڵاویان ھەیەو دەتوانن لەپانتاییەکدا جیاوازیەک بخوڵقێنن، لە کاتێکدا بۆشاییەکانمان ئەوەندە زۆرن لە ئاستی زانستەکان و فەلسەفەوە نەگەیشتوینەتە زەمەنی سفر. کەواتە چۆن بەرەو ژمارەیی بچین؟ ئەمەو دەیەھا پرسیاری تر لە تۆڕێکدا پیشان دەدات تەنیا پێویستە بگەڕێینەوە بۆ خاڵی سەرەتا.

ئێستا بەھۆی جیھانگیری و پەیوەندیەکانەوە کرانەوەیەکی گەورە ھەیەو ئەو داخراویەی پەیوەندیەکان نەماوە، بەھۆی باری جوگرافی و دوری لەدەریاو رۆژھەلاتی ناوەراست و سەختی ناوچەو ھاتوچۆوە ھەبووە، ئەوەی کاریگەری راستەوخۆی ھەیە پارچە بونی کوردستان و پچڕانی شیرازەی نەتەوەیی و چینایەتیە، پێویستە لەروی عەقڵ و مەعریفەوە ھەوڵی یەکگرتن بدرێت، ئەمەش گۆڕنکاری فراوانی دەوێت لە ھەمو پێگەکانی ئێمەدا، لای (سەعید یەقتین) بایەخدانە بەزانست، ئەگەری س□ر□ک□وتن دەگێڕێتەوە بۆ ئەوەی خەو بەگۆڕانکاریەوە دەبینین و لە بەدەستھێنانی گۆڕانیشدا بایەخ بەزانست نادەین. لەم رووەیشەوە بانگەشەی چەکداربون دەکات بەدو شت: (مەعریفەی زانستی و تەکنۆلۆژیا) و ئەو ھاوبەشیە مەرجکراوەی لەنێوانیاندایە: ئەوە: (زانستێکی دامەزراوە لەسەر بناغەی مەعریفی و فەلسەفی، ھەرچەندە رۆشنبیرانمان زیادەڕەوی بەزانستێک دەکەن پانتایی مرۆڤایەتی ھەڵگرتووە،)13ل (11)

یەقتین باس لەوە دەکات پەیوەندیان بەتەکنۆلۆژیای راگەیاندن و پیگەیشتنەوە لە رێگەی وەرگرتنەوە بووە، ئەم نوێبونەوەیەی نوسینی عەرەبی بۆ ژمارەیی، بە نوێبونەوەی زمانی پێگەیشتن دەزانێت لە نێوانیاندا، ئایا دەبێت چۆن زمانی پێگەیشتن بەرجەستە بکەین و کار بۆ پێدراوو خستنە سەرو جیاوازی و بەرھەمھێنان بکەین؟ بۆ یەکگرتنی عەقڵ و گونجاندنی زانستی ژمارەیی… تاد. ئەمانەو دەیەھا پرسیارو گریمانەی تر لەو پێشکەوتن□ ر□□ژییەی پەیوەندی بەتەکنۆلۆژیاو پێکگەیشتن و وەرگرو شۆڕشی سپیەوە ھەیە دەمانخاتە بەردەم شەپۆلی پرسیارو گومانی سەرسوڕھێنەر.

پەراوێز:

1- سعيد يقطين. النص المترابط ومستقبل الثقافة العربية. المركز الثقافي العربي. بيروت لبنان. الطبعة الآولى2008. ص16.

2- سعيد يقطين. النص المترابط ومستقبل الثقافة العربية . نفس المصدر. ص1۷

3- على حرب. الممنوع و الممتنع، نقد الذات المفكرة. المركز الثقافي العربى. الطبعة الاولى. ص2۷

4- عەلی حەرب . باسی کۆتاییەکان، کردنەوەکانی بە جیهانی بون و تەڵەزگەکانی شوناسنامە. وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە سەلاح حەسەن پاڵەوان. لە بلاوکراوەکانی ئاراس چاپی یەکەم 2006/لا215

5- سعيد يقطين. النص المترابط ومستقبل الثقافة العربية. المركز الثقافي العربي. بيروت لبنان. الطبعة الآولى2008. نفس المصدر/ص 3۷

6- نفس المصدر. ص16

۷- نفس المصدر.ص 1۷

8- ادوارد سعيد . صور المثقف. دار النهاربيروت. نقله الى العربية غسان غصن. ١٩٩6

٩- سعيد يقطين. النص المترابط ومستقبل الثقافة العربية. نفس المصدر/ص1۷

10- سعيد يقطين. النص المترابط ومستقبل الثقافة العربية. نفس المصدر ص١٩8/١٩٩

11- سعيد يقطين. النص المترابط ومستقبل الثقافة العربية. نفس المصدر السابق. ص13

تێبینی: دوا وتارو لێکۆڵینەوەمە بەکوردی تاماوەیەکی درێژ.
لە رۆژنامەی چاودێر ژمارە(24۷)لە 14/11/2011دا بڵاو بۆتەوە.
لە گۆڤاری ڕێبەر ژمارە(15)ی بەهاری 2023 دا جارێکی تر لەبەر گرینگی بڵاو بۆتەوە.

وردبوونەوەیەک لە ڕۆمانی فاتە هەڕە.. نووسینی: یووسف اسماعیل

لە ئەدەبیاتی کوردیدا بەتایبەت لە بواری ڕۆماندا، تادەیەک کەمە کە ناونیشانی ڕۆمانەکە لەگەڵ پاڵەوان و کەسی یەکەمی ڕۆمانەکە یەک ناونیشان بن. ئەمەش گرینگی و تایبەتمەندی خۆی هەیە. ڕۆمانی فاتە هەڕە کە زرار سەرتاش نووسیویتی، هەمیشە لە نووسینی ڕۆماندا خۆرایە، ئەمە هەم پێتوانایی ڕۆماننووس و هەندێک جار دیقەت نەگرتنی دەقی لێ دەکەوێتەوە. جا چ لە ڕووی هاتنە پێشی ڕوداوەکانی نەو ڕۆمان یان جووڵەی کارەکتەرەکان بێت، یاخود ناوەڕۆک. بەڵام جوانووسی تا ڕادەیەکی زۆرباش لە ڕۆمانەکەدا دەبینیت. لێرەدا باس لە ڕۆل و خەبات و تێکۆشانی کارەکتەرێکی ژن دەکات ئەوەش (فاتە هەڕە)یە، کە پەیوەندێکی بەهێز و پێڕاینی نێوان شاخ و شاردا هەبووە، لە دوو شۆڕش و سەردەمی جیادا لەخەباتدا بووە. گەر لەڕوویەکی تری ڕۆمانەکەدا سەیری بکەین ئەم پسیارە دروست دەبێت، ئەویش بۆچی لە قەبارەی ١٣٦ لاپەڕەدا نووسراوەتەوە کە ئازایەتی ئەم شێرە ژنە کە بە دایکی پێشمەرگە ناسراوە، دەبوو زۆر لەمە زیاتر و قووڵتر بنووسرایەوە، بەڵام داخی گران کە سەیری ئەم مێژووە بکەین بەمان بەدیار کەوتووە ئەم ژنە قارەمانە چونکە نەخوێندەواربووە نەیتوانیوە یادەوەری و بیرەوەریەکای خۆی بنووسێتەوە تا بتواندرێت بکرێت بە کۆمەڵێک چیڕۆک و ڕۆمان. نووسەر بە بێ تێکەڵەیەکی واقع و خەیاڵ ئەم ڕۆمانەی نووسیوە و پێکردووە لە ئازایەتی ئەم تێکۆشەرە مەزنە، کە زۆر جوان نووسەر ڕۆل و کاریگەری بە شێوازێکی ئەدەبی جوان نووسیتەوە و ئامانجی خۆی پێکاوە، بەجۆرێکی تر. بە تەکنیکێکی جوان بیرەوەری و چیڕۆکەکانی ڕابردوو و واقعی ئەستا بەیەکەوە دەبەستێتەوە. گەر بەووردی بڕوانیین لە ڕۆمانەکە، تەماشای چارەنووسی پێشمەرگە دەکەین وە ئەو ژینگە و بارودۆخی تێیدا ژیاوە لەگەڵ دەسەزی خەڵکەکە.

هێنینەوەی کەسایەتێک لە ڕۆماندا ئاسان و سادە نییە، کە نووسەر توانیوێتی لە نەزدە بەشدا ڕۆمانێک لەسەر قارەمانیەتی ئەم تێکۆشەر و هورەبەرزە بنووسێت. کە مێژووێک لەڕۆماندا خۆی ببینێتەوە و لەبەر دەستی خوێنەر بێت.

ساردبوونەوە لە ڕۆمان کە ئەوە بۆتە نەخۆشیەک لەنێو ئێمەی کوردا، کە وەڵام و تاوانەکە دەخەینە ئەستۆی خوێنەر. بەڵام لەڕاستیدا ئەمە دەبێت ئاڕاستەی نووسەر بکرێت کە ڕۆمانێکی چڕی نووسیەوە و هەر ڕستەیەک کۆمەڵک مەبەست و نیشانەی جیاواز دوای خۆی بەجێدەهێڵێت، هەر لە چوونە ژوورەوە بۆ دونیای ڕۆمانکە ترس لە خوێنەر دروست دەبێت، لەهەمان کاتدا خوێنەر کۆتایی بە ڕۆمانەکە دهێنێت. بەڵام دەتوانم بڵێم ئەمانەی کە باسم کرد هیچیان لە ڕۆمانی فاتە هەڵۆدا نابینیت، دەتوانیت وشە بە وشە لەنێو خودی خۆدا هەستی پێبکەیت.
گرنگێکی تری ڕۆمان دەگەڕێتەوە بۆ سەر خاڵبەندی، کە ئەمە دەکرێتە پێوەرێک بۆ باشی ڕۆمانەکە. لێرەشدا هەر بەشێوەیەکی تەواو و چەسپاو هەڵەی خاڵبەندی لێ دەرکراوە.
لێرەدا نامەوێت بچمە نێو بنج و نەوانی ڕۆمانەکە، بەڵام گرنگترین شت کە پێم خۆش و سەربەرزیە کە ئێمەی کورد بتوانین کەسە قارەمانەکانی خۆمان بکەین بە داستان و ڕۆمانێک، بە ئەدەبدا بیان ناسێن و لاوەکانمان خەریکی خوێندنەوە ئەم جۆرە ڕۆمانانە بن نەوەک هەر بیریشیان لای ئەو تێکۆشەرە مەزنانە نبێت و وەلا بنرێن. با کەمێک لە ڕۆمانی دەرەوەی کولتووری کوردی بێینە دەرەوە و ئاشنای ڕۆمانە ڕەسەنەکانی خۆمان بیین. هەمووان بتوانین کەسێکی تری وەک فاتە هەڵۆ بە ڕۆماندا بیان ناسێنیین.

نووسینی: یووسف اسماعیل

“کڵۆڵی” عێراق پاش 20 ساڵ بەسەر ڕووخانی سەدام.. ئاوات ئەسعەدی

20 ساڵ بەر لە ئیستە پاش جەنگی ئەمریکاو هاوپەیمانان، لە بەرەبەیانی رۆژی 9 ی نیسانی 2003 لیوای 2 ی فیرقەی 3 ی پیادەی لەشکری ئەمریکا دەستیان بەسەر پێگە سەرەکییەکانی پایتەختی عێڕاقا گرت و داگیریان کرد، لەوانە وەزارەتی نەوت، بارەگای سەرەکی

ئاسایش و زانکۆی شارەکە. نزیک 6 ی ئیوارەی ئەو رۆژە مێژوویە سەربازێکی ئەمریکایی لە بەردەم هۆتێلی فەلەستین لە گۆڕەپانی فیرداوسدا سەرکەوتە سەر پەیکەرە گەورەکەی سەدام حوسەین وەک ئەوەی مزگێنی کۆتاییهێنانی حوکمی رەشی ئەو دیکتاتۆرە بەجیهان رابگەیەنێ، پەیکەرەکەی داپۆشی، لە سەرەتادا بە ئالای ئەمریکا، دواتر بە ئالای عێراق؛ پاشان ئەو پەیکەرە گەورەیە بە هۆی زرێپۆشێکی چیایی M88 سوپای ئەمریکا هێنرایە خوارەوە.

ئەم دیمەنە لە زۆربەی کەناڵە تەلەفزیۆنیە جیهانیەکانا راستەوخۆ پیشان درا. بووە هێمایەکی زۆر گرنگ و پڕواتا لە بە روخانی یەکێک لە دڕندەترین رژێمەکانی ناوچەکەو مێژووی تازەی جیهان.

پێم وایە زۆرینەی گەلانی ستەم ستەمدیدەی عێراق هەرگیز خەونیان بە رۆژێکی واوە نەئەدی، کە زلهێزێکی جیهان بە خوێنی سەربازانی خۆی، ئەو رژێمە خوێناوییەیان بەو ئاسانیە لە کۆڵبکاتەوە.

ئەمەو ئەو رۆژە مێژووییە، وەک رزگاریی ئەو وڵاتەو قوتاربوونی لەو دەسەڵاتە تاریکە تەماشا ناکرێت.

هەڵەش نیە گەر بڵێین: کەس بیری ئەو رۆژە گرنگەی نەماوە!

هۆکاری ئەمەش شاراوە نیە لای کەس: جێگرەوەی ئەو رژێمە دڕندەیە، ئەگەرچی بە "پرۆسەیەکی نیمچە دیموکراتیانەش خاوەنی جۆرە شەرعیەتێک بن"، بە رەفتاری ناڵەبارو خراپیان، بە سیاسەتی هەمیشە شکستخواردەیان، "وڵاتیان" گەیاندوەتە باڵێکی زۆر کەڵەوار. زۆریش بە داخەوە کەسانێکی زۆری چینە جیاوازەکانی کۆمەڵگەکانی عێراق، لە نەزانی بێت، لە بێئاگایی بێت، بە هوشیاری بێت، یان بە ناهوشیاری، زۆر دەمێکە "رەحمەت ئەنێرەن" بە سەددام حوسێنی وێرانکارو خوێنرێژی ئەو وڵاتە.

لەمەش تاڵتر ئەوەیە، کە رێک بیست ساڵ لە رۆژی یادەوەری روخانی دیکتاتۆرییەتدا، هەڵبژاردەی تیپی فوتبالی عێراق، نەک لە وڵاتێکی بێلایەن یان لە ئەمریکا و لەگەڵ تیپی ئەو وڵاتەیا یاریەکی دۆستانە ئەنجام ئەدات، بەڵکو لەگەڵ هەڵبژاردەی تیپی تێریکراوی روسیای شەرخواز لە شاری سانت پیتەرسبەرگ.

ئەمەش ئەگەر نیشانەی شتێک بێت، ئەوا تەنیا بوودەڵەیی و سەرلێشێواوی و سوکێتیی سیاسەتمەدارانی عێراقی دوای سەددامەو هیچیتر.

وڵاتێک هەندێ "نەزانانە" نزیکی وڵاتێکی دیکتاتۆری و بوخزێنراو بکەوێتەوە، کە هاوشێوەی رژێمە شەڕئەنگیزەکەی سەدام بێت، هیچ کەمترخەمیەکی نەبێت، لە جەنگە وێرانکاریەکانیدا لەگەڵ هاوسێیانیی، ئەوا "سیاسەتمەدارانی" ئەو دەوڵەتە شایستەی هیچ رێز و سەروەریەک نین.

کورد جوانی وتووە: "تەیری گول عاشق بە داری ژەقنەبووتە."

ئەو وەنەیەی سەرەوە هی ئاژانسی AP یە.

سێ بۆچوون لەمەڕ شۆڕشە عەرەبییەکان.. ستیڤان شەمزینی

یەک

دونیای عەرەبیی بە ماوەی چەندین "دەیە" بەدەنگ بوو، راستتر وایە بڵێین بێدەنگ کرابوو، میکانیزمەکانی بێدەنگی و خەساندنی کۆمەڵگە عەرەبییەکان لە کەسمان شاراوە نەبووە، میکانیزمی دڵڕەقانە و زەبر و زەنگئامێز بووە. ئەگەرچی بە رووکەش کۆمەڵگەی عەرەبیی بە هێمن و بێدەنگ دەبینرا، بەڵام ئەوە تەنیا دیوی دەرەوەی تابلۆکە بوو، بە پێچەوانەوە لە ژێرەوەڕا کۆمەڵگەی عەرەب کۆمەڵگەیەکی تووڕە و پڕ لە قسە بووە، تەنیا چاوەڕوانی دەرفەتێک بووە بۆ ئەوەی تووڕەیی خۆی نیشان بدات، وەک ئەوەی لە دەرفەتی خۆ سووتاندنی "محەمەد بوعەزیزی"دا بەرجەستە دەبێت. بوعەزیزی تەنیا پاساوێک بوو یان راستتر وایە بڵێین دەرفەتێک بوو بۆ کۆمەڵگە عەرەبییەکان تا تووڕەیی خۆیان بڕێژن، چوونکە مرۆڤی عەرەب بە درێژایی دەیەکان سووکایەتی زۆر لەوە گەورەتری لەلایەن دەسەڵاتدارانی عەرەبەوە پێکراوە، بەڵام ئەمجارە هاوکێشەکە تەواو هەڵدەگێڕێتەوە و خۆ سووتاندنی عەرەبانچییەکی گەدا بڵێسەی راپەڕینێکی گەورەی عەرەبی دادەگیرسێنێت. هەروەک "ئەدۆنیس" بۆی چووە ئیتر تاکی عەرەب گەیشتە ئەو هۆشیارییەی بە رووخانی کۆی رژێمە عەرەبییەکان شتێک نەماوە لە دەستی بدات، بۆیە ئیدی تاکی عەرەب دەگاتە ئەوەی دەست ببات بە گۆڕینی رژێم و ئەو سیستەمە سیاسیی و ئابوورییەشی ئەو رژێمانەی پایەدار کردووە.

سەبارەت بەوەی ئەم راپەڕینانە دەبنە فاکتەری دروستبوونی سەقامگیریی و دیموکراسییەت؟. وەڵامدانەوە بەم پرسیارە بەڕێک سەخت و ئاڵۆزە. چوونکە هێشتا پرۆسەی گۆڕینی رژێم و راپەڕین بە نموونە لە هەردوو وڵاتی میسر و تونس بەردەوامە. بۆیەکا ناکرێت ئەمە پێش بارودۆخەکە بکەوین و بڕیاری حاسمی لەسەر بدەین، ئەوەی هەیە

راپەڕینی کۆمەڵگە عەرەبییەکان لایەنی گەش و لایەنی تاریکیشی هەیە. لایەنە گەشەکان بریتین لە ئاڵوگۆڕی دەسەڵات و بە خاکسپاردنی رژێمەکانی پاشماوەی قۆناغی رزگاریی نیشتمانی و کۆلۆنیالیزم و دەستبردن بۆ ئەو کاریزمایانەی کە بڕیاریاندابوو کۆماری باوک و کوڕەکان بۆ چەندین دەیەی تر درێژە پێبدەن، لایەنی خراپی ئەو راپەڕینانەش لەوەدایە لە هەندێک جێگە و لە ز□ر□ب□ی وڵاتانی عەرەبیی، خەریکە ئاگری شەڕی ئەهلی دەکاتە دیفاکتۆ، لەولاشەوە هێزە ئیسلامییە فێندەمینتالەکان دەیانەوێت گوڵەوەچنی دەستکەوتەکانی راپەڕین بکەن.
کێشەی سەرەکیی ئەوەیە، ئەو راپەڕین و خۆپیشاندانانەی وڵاتانی عەرەبیان گرت□وە، هێشتا نەیانتوانیوە ببنە شۆڕش. چوونکە شۆڕش پرۆسەیەکی گۆڕانکاریی هەمەلایەنە و ریشەییخوازانەیە، بۆیە پێشبینی ئەوە دەکرێت گۆڕانکارییەکانی کۆمەڵگە عەرەبییەکان کۆمەڵێک گۆڕانکاریی لاوەکی و پەڕاوێزی بن کە دەکرا لە هەناوی رژێمەکانی پێشووشدا بهن□ر□نە دی، لێ ئەمە پاساو هێنانەوە نییە بۆ رژێمە سەرکوتگەرەکانی عەرەب، بەڵام راپەڕینەکان تا نهۆ شتێکیان پێشکەش نەکردووە بۆنی ئەوەی لێبێت کۆمەڵگەی عەرەبی دەباتە پێشەوە و لە وێستگەیەکی تر دای□ن□ت کە دیموکراسیی و کۆمەڵگەی کراوەیە. من وەک خۆم دوودڵم و ناتوانم بەوە دڵخۆش بم ئەم راپەڕینانە مزگێنی دیموکراسین. بە قەد پیرۆزیی راپەڕینەکان گوومانم هەیە و پێموایە دەشێ ئەم راپەڕینانەش دەستبەتاڵ دەربچن. چوونکە کۆمەڵگەی عەرەب پێش گۆڕینی رژێمەکان پێویستی بە گۆڕینی خەیاڵدان و بیرکردنەوە هەبوو. رێنیسانسی فکریی و عەقڵانی پێش شۆڕشەکان گرەنتی دیموکراتی و ئازادیی دەکات. ئەمەش رێسایەکی سادە و ئاشکرایە، تاکێک خاوەنی فەرهەنگی دیموکراتی نەبێت، بە دژایەتیکردنی رژێمێکی سەرکوتکەر نابێتە دیموکراتی. تۆ سەیری “شۆڕشگێڕان”ی لیبیا بکە، ئەو کاتە بیر لەوە بکەرەوە ئایا بەم هێزە توندوتیژە دیموکراسی چێ دەبێت؟.

دوو

کارەساتەکە ئەمەیە. هێزەکانی ناتۆ دەیانەوێت بە موشەک دیموکراسی چێ بکەن. ئەمە لە بیرکردنی ئەزموونی عێراق و ئەفغانستانە. چوونکە یەکەمیان دوای هەشت ساڵ و نیو و دووەمیان دوای دە ساڵ، نەک نەبوونەتە نموونەی دیموکراسی، بەڵکو لە شوێنی خۆیان فەڕەتەناش لێدەدەن و هێشتا لە هەمان زەلکاوی پێشوودا مەلە دەکەن. لە راستیدا لە هیچ شوێنێکی دونیا دیموکراسی بە زەبر و هێرشی فڕۆکە نەهاتۆتە ئارا، م□ر□ق کوشتن م□ر□ق کوشتنی لێدەکەوێتەوە، نەک دیموکراسی. ئاخر ئەگەر گەوهەری دیموکراسی ئەوە بێت کە دەبێت بە

پێشکەوتووترین چەکی دەستی ناتۆ خەڵکی بۆ بکوژرێت، ئیدی شتێک نییە مانایەکی باش و بوونێکی گرنگی هەبێت، بە پێچەوانەوە نەفرەت لەو دیموکراسییەی قەسابخانە بۆ مر□ق د□خاتە کار.
میدیاش لەهەر شوێنێکی ئەم جیهانە بێت، پاشکۆی سیاسەتە و کار بۆ سیاسەتێکی دیاریکراو دەکات، ئێستا کۆدەنگییەکی گەورەی زلهێزەکانی دونیا هەیە، بۆ لەناوبردنی رژێمە عەرەبییەکان، بۆ ئەمەش رەچاوی رێسای پوولی دۆمینە دەکەن و پێیانوایە وردە وردە هەموویان بە دوای یەکدا دەکەون. تا ئێرە ئاساییە و تەنانەت جێی دەستخۆشیی□ و□لاتانی زلهێزی دونیا یارمەتی گەلانی و□لاتانی عەرەبی بدەن، لە پێناوی ئاڵوگۆڕ و لەناوبردنی رژێمە دیکتاتۆرییەکاندا. کاری میدیای جیهانیش لەو نێوەندەدا هیچ گلەییەکی لەسەر نییە، بەڵام چاو نووقاندن لە ئاست کوشتوبڕ و لە ناوبردنی هەزارەها مرۆڤ لەلایەن ناتۆوە، بە تایبەت لەلایەن کەناڵی راگەیاندنەوە تاوان و بێهەڵوێستییەکی زۆر گەورەیە کە هەرگیز مێژوو لە بیری ناکات.
من بڕوام وایە کە میدیای جیهانی بووە بە پاشکۆی سیاسەتەکانی ئەمەریکا، بۆیە هەموویان لەسەر یەک ئاواز و وەک قاز یەک شت دەڵێنەوە، لە کاتێکدا چۆن ئەو میدیایە تاوانەکانی موبارەک و قەزافی و بنعەلی دەبینێت، پێویستە بە هەمان شێوە تاوانەکانی ناتۆ و ئۆباما و ئەردۆگانیش ببینێت. ئەو□ تا لەلایەک ئەو میدیایە چەکدار و بەرهەڵستکارانی قەزافی بە شۆڕشگێڕ ناوزەد دەکات و چەپڵە بۆ هێزەکانی ناتۆ لێدەدات، کەچی لەولاوە دەستخۆشی لە دەوڵەتی تورک دەکا و هێزێکی وەک پەکەکە و پژاکی پێ تیرۆریستە!. ئەمەیە ئەو ئیزدواجیەتەی لە کاری میدیای جیهانیدا خۆی بەرجەستە کردووە. ئیزدواجیەتێک مەگەر هەر "چۆمسکی" هەبێت پەردە لە رووی هەڵماڵێت و دەستک□یان بۆ هەموو لایەک ئاشکرا بکات.

سێ

ئاشکرایە کۆمەڵگەی عەرەبی باجی شۆڕشگ□□کانی دوێنێ دەدات. موعەمەر قەزافی و حافز ئەسەد و موبارەک لە یەکێک لە ساتەوەختە مێژووییەکاندا وەک شۆڕشگێڕ و قارەمانی نەتەوەیی، تێکڕای گەلی عەرەب چەپڵەیان بۆ لێداون. کەچی ئەمڕۆ دەریایەک خوێن دەڕێژرێت لە پێناوی لە کارخستن و لابردنیان. من پێموایە نەوەی شۆڕش سەقەتترین نەوەن، بۆیە من ترسی زۆرم لەوانەش هەیە ئەمڕۆ بە شۆڕشگێڕ ناو دەبرێن، چوونکە ئەوەی رەوایی خۆی بە خوێن وەربگرێت، بێگوومان بە خوێن لێی دەسەنرێتەوە. لەم سۆنگەوە پێموایە شۆڕش جگە لە توندوتیژیی و لێکترازانی ریزەکانی کۆمەڵگە هیچی تر ب□ر□□م ناهێنێت. من وەک خۆم دژی شۆڕش نیم بەڵکو مارکس وتەنی هەموو

گۆڕانکارییەکی جەزری لە رێگەی شۆڕشەوە دەبێت، بەڵام مەرج نییە هەمیشە شۆڕش خوێناویی بێت و بریتی بێت لە زنجیرەیەک رووبەڕووبوونەوەی فیزیکیی نێوان خەڵک، بە پێچەوانەوە یەکەم شۆڕش ئەو شۆڕشەیە کە خەیاڵدانی مرۆق و روانگەی مرۆق دەربارەی دونیا دەگۆڕێت، بە داخەوە کۆمەڵگەی عەرەب هێشتا خاڵییە لەم جۆرە شۆڕشانە، بۆیە ئومێدەکانیشمان بە دیموکراسیی لە دونیای عەرەبیدا هێشتا لاوازە و بە بەراوورد بە کاتی پێش راپەڕینەکان گۆڕانکارییەکی ئەوتۆی بەسەر نەهاتووە.

دووپاتی ئەو بۆچوونەی پێشووم دەکەمەوە و پێموایە دیموکراسی بە چەک و زەبروزەنگ نایەتەدی، بۆیە من رەشبینم بەرامبەر ئەوەی ئەو ئۆپۆزیسیۆنە چەکدارەی وڵاتانی عەرەبی بتوانێت دیموکراسی چێ بکات، خۆ ئەگەر سەیرێکی وردی ئەو پرۆسەی گۆڕانکارییانەش بدەین بە نموونە لە میسر و تونس روویانداوە کە دوو وڵاتن رژێم تیایاندا گۆڕاوە، هیچ ئاماژەیەکی دڵخۆشکەر نابینین، بۆ نموونە پرۆسەی لێپرسینەوە و بنبڕکردنی گەندەڵیی لەلایەن کەسانێکەوە بەڕێوە دەبڕێت، بەرهەمی هەمان عەقڵی سیاسیی رژێمی پێشوون!، چوونکە زۆرینەیان لە بەرپرسانی پێشووی رژێمن، لە میسر ئەوەتا هێشتا سەرباز دوا قسە دەکات، پاشان لە پرۆسەی دەنگدان لەسەر دەستووری ئەو وڵاتە بینیمان، ئیرادەی ئیخوان سەرکەوتنی گەورەی بەدەستهێنا.

لەبەرئەمە من گوومانم هەیە ئەم راپەڕینانە ببنە هەوێن و مامانی دیموکراسی، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێت ئەم راپەڕینانە بە خاڵی دەستپێک دابنێین و ئەگەر ئیرادەیەکی بەهێزی دیموکراتخوازانە جڵەوی سیاسەتی بکەوێتە دەست، ئەوا بێگوومان بە پێی پرۆسەیەکی مێژوویی کۆمەڵگەی عەرەبی دەبێتە کۆمەڵگەیەکی کراوە و دیموکرات.

تێبینی: ئەم وتارە بۆ یەکەم جار لە ژمارە “506”ی رۆژنامەی “میدیا” لە 1-11-2011 بڵاوکراوەتەوە. لە یادی دوانزەی ساڵەی بەهاری عەرەبیدا دووبارە بە پێویستم زانی بیخەمەوە بەر دیدی خوێنەر.

سـۆڵۆیەکی تەپڵ. . شیعـر: نـزار قبانی. . وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

فەرمانڕەوا تەپڵ لێ ئەیا
و
هەموو دەزگاکانی ڕاگەیانن
ئەکێشن بەهەمان تەپڵا
و
هەموو دەزگاکانی هەواڵ
ریتمی تەپڵەکە زلتر ئەکا
و
ڕۆژنامە بچووک و گەورەکان
لە “مەلها”یەک ڕەقس ئەکەن
کە دەسەڵات بەڕێوەی ئەبا
لە مۆسیقایا
هیچ شتێ لە دەنگی دەسەڵات
ناخۆشتر نایە بە گوێتا

گۆرانی ووتنی ڕەسمی
وەک : نان
…چا
…پاقلە
لەسەر عەڕەبانەکان ئەفرۆشرێ
هەر وەک : حەبی مەنع
حەبی زەغت
پارچەی ئۆتۆمبیل ئەفرۆشرێ
گۆرانی ڕەسمی
وا لەسەر هەموو شەپۆلەکان
و
ووتەی دەسەڵات بریقەدارە
هەروەک : جل و بەرگی ڕاقیسەکان

کەس لە ” ڕەچەتە “
و
دەرمانی دەسەڵات ڕزگاری نا بێ
سێ کەوچک پێش نان خواردن

سێ کەوچک دوای نان خواردن
سێ کەوچک پێش نوێژی بەیانی
سێ کەوچک دوای نو□ژی عەسر
سێ کەوچک پێش مەراسیمی ناشتن
و
پێش چوونە ناو قەبر
لە مێژووا نەبوە
لەم خەفەتە گەورە تر
ئەم تەپڵە شێتی کردووین
خودایە پێمان ببەخشە کەمێک سەبر

دەسەڵات لە دروستکردنی ووشەیا : زانایە
لە ڕێزمانا : شارەزایە
لە "عەزەڵات" نیشاندان : بێ هاوتایە
لە شیعری دەسەڵات خراپتر نیە
هیچ درۆیەک
لە درۆی دەسەڵات زیرەکانە تر نیە
ڕۆژنامە…دەنگ و باس..کۆمێنتەکان
خودەیەکی شەوقداری ژێر خۆر
ئەستێرەی بریقەداری سەر شانەکان
تفەنگی فیشەکە در□ینەکان

نیشتمانێک لەسەر ئانتێنەکان هەڵواسراو
نیشتمانێک لە بەڕێو□ بردنی شەڕا
شک نابا یەک سەرە واو
جگە لە درۆ و قسە کردن
نیشتمانێک ئێستاش سروودی سەرکەوتن
بۆ ئەوانە ئەڵێ
لە پێناوایا مردن

هەر لە سەرەتاوە
ڕیتمی تەپڵی دەسەڵات دووبارەیە :
"ڕاوێژ کردن بە خەڵک ، بناغەی حوکمڕانیە"
"میللەت بە پێ ی دەستوەر..!! بناغەی حوکمڕانیە"
….جگە لە دەسەڵات
کەس ڕەقس لەسەر ووشەکانی ناکا
خودایە : لە دەنگی ئەو تەپڵە تێر بووین..
چیتر لە توانای مێشکمانا نیە

کەس وەک دەسەڵات…
زینا بە ووشەکان ناکا
داپۆسین ، بناغەی حوکمڕانیە
کوشتنی ئینسان ، بناغەی حوکمڕانیە
حوکمی پۆلیسیانە ، بناغەی حوکمڕانیە
بێ ڕێبەت کردنی ئینسان ، بناغەی حوکمڕانیە
تەنھا تەڕنی ووشە ، بناغەی حوکمڕانیە
تەنھا تەڕنی ئینسان ، بناغەی حوکمڕانیە

تەپە......تەپە
دەسەڵات جوانی خۆی
و
خشەی خەڵازانەوەی ئەخاتە بازاڕی جوملەوە
هیچ “ڕووتەک”
لە دەسەڵات بە ڕووتی
ناشرینتر ، نەبێتەوە
تەپە…تەپە
ستافی کۆرس و گۆرانی ووتن
و
زانایان و ئەهلی فیکر
قازی شار
بە بیستنی تەپە هەڵئەلەرزن

گۆرانی ڕەسمی
وەک ڕاچڵەکین لە هەموو لایەکەوە دێ
و
گۆرانی " نەوت" ئەیڵێوە
ئینسان بخاتە بازاڕەوە
یەک دانە بەرمیل
لە بەهای ئینسان بە گرانتر ئەشکێتەوە
گۆرانی ڕەسمی
وەک گۆرانی" شەیتان" دووبارە ئەبێتەوە
و
کاتە " سولطان " گۆرانی ووت
ئەبێ هەموان سەر بجۆڵێنینەوە
و
لەبەردەمی ئاسیشەکانا هاوار بکەین :

ئای ..ئای.. اللە لەو دەنگە…ئای
گۆرانییەک ، بە ڕەقەوە سەپێنراوە
خۆشییەک ، بە ڕەقەوە سەپێنراوە
مردنێک ، بە ڕەقەوە سەپێنراوە
گۆرانی فەرمانڕەوا
وەک گۆرانی خوا
بە زۆر پیرۆز کراوە

””“
””””””

(تێبینی : بۆ ئەوەی ڕیتم و داڕشتنە کوردییەکە چێژی شیعرەکە لە کیس نەیا ، بە ناچاری ووردە دەستکارییەکی کراوە..)

---

٣٣ پرسیار بۆ وروژاندنی خەیاڵی داهێنەرانەی منداڵ.. وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: عەلی حەمەڕەشید

بۆ جوڵاندنی خەیاڵی منداڵەکەت و هاندان بۆ داهێنان،دەتوانیت ئەم پرسیارانە ئاراستەی بکەیت ،کە دوورە لەو پرسیارە کۆن و سواوانەی کە ڕۆژانە ئاراستەی منداڵ دەکرێن و بێزارن لە وەڵامدانەوەی. لە چاوی دایک و باوکەوە هیچ کەسێک گرنگتر نییە لە منداڵەکانی ، بەڵام لە ئێستادا خەمی ژیان و گوزەرانمان ڕێگەمان پێنادات کە منداڵەکانمان بەو شێوەیە بناسین کە خۆمان ئارەزووی دەکەین. کەواتە بۆچی بە شێوەیەکی باشتر قسەیان لەگەڵدا نەکەین، با دەستەواژە ئاساییەکان بوەستێنین و بە دیالۆگ و گفتوگۆی ڕاستەقینە تاقییان بکەینەوە.
لێرەدا کەمێک پرسیار دەخەینە ڕوو کە هاوکارت دەبن لە گواستنەوە لە پرسیاری باو و سواوی وەک “قوتابخانە چۆن بوو”، بۆ شتە نوێ و گرنگەکان بۆ ئەوەی زیاتر دەربارەی منداڵەکانت بزانیت و ڕەنگە لەبارەی خۆیشتەوە شتێک بزانیت. ئەم نزیککردنەوەیە ڕێگەتان پێدەدات کە کاتی خۆتان بەفیڕۆ نەدەن لە نامۆژگارییە ئاکارییەکاندا و

گفتوگۆ و مشت و مڕەکانتان بگۆڕن بۆ بابەتی بونیاتنەرانە لە پەیوەندییەکانتاندا.
بە ئەم وتارە لە ماڵپەڕەی (التربية الذكية)، بەشوێن هەندێک بابەتی گرنگدا گەڕاین لە ڕێگەی چەندین وتار و پەرتوکەوە، کە ڕەنگە مایەی گرنگی پێدانی خەڵک بێت لە بازنەی خێزانیدا و پەیوەندییەکان یەکگرتووتر دەکات،هاوکاریش دەبێت لە جوڵاندنی ئەندێشەی منداڵەکانتاندا.
ئەو پرسیارانەی کە جێگەی ئەو پرسیارە "ڕۆژەکەت چۆن بوو؟" دەگرێتەوە؟

1. لە ئەمڕۆدا گرنگترین شت بەلاتەوە چی بوو؟
2. ئەمڕۆ چی فێربوویت؟
3. چی ڕووداوێکی ئەمڕۆ زەردەخەنەی خستە سەر لێوەکانت؟
4. کەی لە ئەمڕۆدا کردارێکی پێکەنیناوی ئەنجامدا؟ کەی ئەمڕۆ لە پۆلدا نوکتەیەکی گێڕایەوە؟
5. ئەمڕۆ بە چی ڕووداوێکی لە ناکاو سەرسام بوویت؟
6. ئەمڕۆ یارمەتی هاوڕێیەکت داوە؟
7. ئەمڕۆ کەسێک یارمەتی دایت؟ یان شتێکی خۆشی پێوتیت؟
8. ئەمڕۆ شانازیی بەخۆتەوە دەکەیت؟ بۆچی ؟
9. ئایا ئەمڕۆ خەمبار بوویت؟
10. ئایا ئەمڕۆ بەلاتەوە سەخت بوو ؟
11. ئەمڕۆ لەگەڵ هاوڕێکانتدا هیچ یارییەکت کرد؟
12. ئەمڕۆ خواردنت لەگەڵ کێ خواردووە؟
13. لە پۆلدا حەز دەکەیت هاوڕێیەتی کێ بکەیت ؟ پێت وایە ئەمە گونجاو بێت؟ بۆچی ؟
14. لە پۆلدا کێ لە تۆ دەچێت؟کێ لە تۆ جیاوازە ؟
15. کام مامۆستات هانت دەدات؟ کام مامۆستات هانت نادات؟
16. ئەگەر بۆ یەک ڕۆژ مامۆستا بوویتایە چیت فێری هاوپۆلەکانت دەکرد؟
17. ئایا ئەمڕۆ شتێک توڕەی کردیت؟
18. ئایا کەسێک کارێکی هەڵەی کردووە؟
19. ئایا ئەمڕۆ هەستت بە کەمێک ونبوونی خۆت و بێ ئاگایی کردووە؟
20. ئەگەر بتوانیت ڕووداوەکانی ئەمڕۆت دووبارە بکەیتەوە، چی تێیدا دەگۆڕیت؟
21. ئەمڕۆ لە چی ئەرکێکدا سەرکەوتوو نەبوویت؟ وە لە چی

ئەرکێکدا سەرکەوتوو بوویت؟
ئەو پرسیارانەی ئەندێشەی منداڵ دەجوڵێنن:

22. ئەگەر ئەم ئێوارەیە خواردن ببارێت ، چ جۆرە خواردنێکت دەوێت؟
23. حەزت لە سواری کام ئاژەڵە؟ فیل یان زەڕافە؟
24. ئەگەر توانای گۆڕینی ناوی ڕەنگەکانت هەبێت، چۆن ناویان دەنێیت؟
25. ئەگەر پشیلەکەت قسەی بکردایە، پێت وایە چی دەگوت؟
26. ئەگەر بتوانی داوای شتێک لە ئاژەڵێکی کێوی بکەیت، داوای چی دەکەیت؟
27. ئەگەر ئەشکەوتێکی خۆت هەبوایە، چیت تێدا دادەنا؟
28. چۆن دەتوانیت دیوارێک دروست بکەیت کە توانای نەڕوخانی هەبێت؟
29. کام ئاژەڵ ئەگەر هەیە دەتوانێت ئۆتۆمبێل لێبخوڕێت؟
30. چۆن دەتوانین شتێک دابهێنین کە بوونی نییە؟
31. ئەگەر بتوانی بەربەستی کات بشکێنیت چی ڕوودەدات؟
32. چۆن بەبێ پارە جیهان بنیات بنێین؟
33. ئەگەر دارێکی سیحریت هەبوایە، ئەو سێ شتەی کە ئاواتت پێدەخواستن چی بوون؟

سەرچاوە:
/https://tarbiazakia.com

ئێوارانە ٢٦.. سەردار جاف

ئێوارەیەک
لەو دیو شەپۆلەکانی ئەشکی ئەندێشەوە
رووەو مەزاری ئاوابوون
هەن هەن کۆم و گۆناکان لە ترپەی دڵەپەوە
نوقمن لە دارووخانە
لەو دیو بیر تەسکی کەڵانە تەسک و تەنگەبەرەکانا
رێی دەرچوونە کڵۆمدراو و
دەعبایەکی رەش رەشن لە بەرۆژانە

هێشتان سوورمە و پوولەکان
بە سەر شانم و بۆنی لێو و سووراوەکەی بە سەر لێوم و سارد و سڕی
دەستی لە نێو لەپم
دەزریوێنەوە
هێشتان هەناسە و گڤەی بسکی و دەنگی میلۆدییە سازەکەی
لە خەیاڵدانما لە پیاسەیان بوو
بزە و خەندەی دەبوونە قاقا و دەقریوانەوە
بە دەم وەنەوزی رێوە
بێ دەنگی من ئەوی ونکرد و
شەوتاری و مایەپووچی جاڕدرا
ئیدی مۆزیکێکی خەمین بە دەم نەینەواوە
قومرییە بێ باڵەکانی خستەوە گریان
لە بن سێبەری ئارامی خەما ژوانێ بۆ خەندە گڕ درا

کە مناڵ بووم
باوکم رۆژانەی بەختمی دەکردە دەخیلە بچوکەکەی ژێر سنوقە شڕەکەی
ژوورە گەورەکە
کە مناڵ بووم،
دایکم بەختەکەمی دادەپۆشی
دەخیلەکەی بە گەچێ سپی سپی سواخ دابوو نەبا رۆژێ بدرێتە بەر
تەورەکە
هەر لە ئێوارەوە گریانی شەوم لێ دیار بوو
سەبایەکی حاڵی بوون بوو لە ژانی نەی
نەرمە نەوای کەمانجەژەنێ
چرای ژانەکانی هەڵکرد
بە ئەشکم ماڵئاوایی پێدا
ئەی یاری سوبحەدەمی فیراق
هێشتان و تائەبەد سەرچڵەی
کە باوکم مرد
لەوێ نەبووم گیرفانی کفنەکەی تەی کەم
بەختەکەی لە گەڵ خۆ برد
لەساوە دەگریم
نازانم بۆ باوکە یا بەختی ونبوو
لەساوە ئاگابوونم
وەک دەستی گۆچانەکەی نەنکم مرد
سپێدە بە دەم هەنسک و خەمۆکی دابڕان
هاتمەوە نێو زەمەنی مردوو

لاشەی خۆم دی تەنها و تەنها کپ و نوستوو
بۆ هەموو ژان و برین و کڵەمەکەوە
تۆ هەر تۆیت و هەم شەهلا و هەم ژوان و هەم نەفەسم
خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

ئەڵمانیا
٢ / ٤ / ٢٠٢٣

ناساندنی دوو کتێبی نوێ

لەم ماوەیەدا دوو کتێبی نوێی نوسەر و چالاکوانی دووره وڵات هیوا ناسیح چاپ و بڵاوکرانەوە کە بریتین لە:
١. هەڵەبجە و ئەنفال ، لە چاپخانەی بینایی بە قەبارەی ناوەند، چاپکراوە، پارێزگاری سلێمانی د. هەڤاڵ ئەبوبەکر ئەرکی چاپکردنی گرتۆتە ئەستۆ.ئەم کتێبە بریتییە لە سێ بەش
بەشی یەکەم: کۆمەڵێک وتار و بابەتە، کە لەسەر هەندێک چالاکی و کاری گرنگن لە ئەوروپا و کوردستان، کە نوسەر بۆ بە جینۆسایدناساندنی هەڵەبجە و ئەنفال و تاوانەکانی دژ بە گەلی کورد ئەنجامی داون.

بەشی دووەم: کۆمەڵێک راپۆرت وتاری وەرگێڕراوە لە میدیای رۆژاوە، بە هەمان شێوە لەسەر کۆمەڵکوژییەکان و دادوەری لە جیهاندا، ئەم بابەتانە لە سێ زمانی ئەڵمانی، عەرەبی و ئینگلیزییەوە وەرمگێڕاون.

بەشی سێیەم: کۆمەڵێک چاوپێکەوتنی رۆژنامەوانییە، یەکێکیان بە ئەڵمانی لەگەڵ نوسەر ئەنجام دراوە، لە میانەی توێژینەوەیەک لەسەر کورد و ئەوانی تر هی رۆژنامە و گۆڤار و سایتە کوردییەکانن. سەرجەمیان لە چوارچێوەی هەڵەبجە و ئەنفال و کارکردن بۆ ئەو دۆسیانە و مافی مرۆڤن.

چالاکییەکانی لێرەدا تۆمارکراون زۆریان لە چوارچێوەی کارەکانی رێکخراوی (چاک)دا بوونە، کە کاتی خۆی چالاکترین رێکخراوی بواری مافەکانی مرۆڤ و کارکردن بۆ بەجینۆسایدناساندنی هەڵەبجە و ئەنفال

بوو لە باشوری کوردستان و هەندەراندا، بەڵام بیرۆکە و دەستپێشکەری نوسەری کتێبەکە بوونە، وە ئەو ڕۆڵی سەرەکی تێیاندا هەبووە. دوو پرۆژەکەیش کە پێشکەش بە دەزگا پەیوەندیدارەکانی حکومەت و پەرلەمانی باشوری کوردستان کراون، ناوبراو نوسیونی. لە گرنگترین کارەکانیش ڕێکخستنی یەکەم کۆنفرانس بۆ بەجینۆسایدناساندنی هەڵەبجە و ئەنفال لە بارەگای سەرەکی نەتەوە یەکگرتوەکان لە شاری ژنێڤ، گەیاندنی دۆسیەی هەڵەبجە و ئەنفال بە پەرلەمانی سویسرا و پرۆسەی دەنگدان بۆ بەجینۆساید ناساندنی ساڵی ٢٠١١، هەروەها چوونە پاڵی ڕێکخراوی ئەمنستی ئینتەرناشناڵ لەسەر دۆسیەی دادگاییکردنی گەورەتاوانبار نزار خەزرەجی و …هتد.

شایەنی باسە هەردوو وتاری: ئەمریکا، سەددام و گازی ژەهراوی (پەیوەندیە نهێنییەکانی ئەمریکا وسەددام لە هەشتاکاندا)، هەروەها یەکەمین ڕاپۆرتی میدیای ئەوروپی لەسەر پرۆسەی ئەنفالەکان بەناوی (سکاڵای قورسی کوردەکان لە دەست بەغدا، بەکارهێنانی گازی کیمیایی دژ بە دێهاتە کوردییەکانی عێراق)، کە لە ئەڵمانییەوە وەریگێڕاون، دیارە ئەم دوو بابەتە بایەخ و گرنگی خۆیان هەیە، لە ڕووی زانیارییەکانی ناوی و هاوکات وەک بەڵگەنامەی ڕۆژنامەوانیش. لەگەڵ وتار و بابەتەکاندا هەندێک بەڵگەنامەی گرنگی بڵاوکراونەتەوە، کە بەشێکیان بۆ یەکەمجارە بڵاودەکرێنەوە.

هەروەها چەند بابەتێک لە سەر راکێشانی تاوانبارانی گەلانی جیهان بە سێ تاوانە گەورەکە (گەلکوژی واتە جینۆساید، تاوانەکانی جەنگ و تاوانەکانی دژ بە مرۆڤایەتی) و دادگاییکردنیان. ئەمەش بە مەبەستی ئاشنابوونی خوێنەر و چالاکوانانی مافی مرۆڤە لەسەر دادگای تاوانبارکردنی نێودەوڵەتی هەمیشەیی لە جیهاندا و هەروەها ئەو دادگایی و پرۆسانەی لەم بوارەدا ئەنجام دراون. چونکە بەداخەوە لە نێو گەلی ئێمەدا زانیاریی لەسەر ئەم بابەتانە زۆر کەمە، زۆر گرنگە خوێنەر و بەتایبەت چالاکوانانی ئەم بوارە تێبگەن، کە ڕاستە کارکردن لەم بوارەدا حەوسەڵە و وزە و توانا و ئارامیی زۆری دەوێت، بەڵام دونیاش وەک دەڵێن (شاری بێ ساحێب نییە)، بۆیە سەرەڕای ئەو هەموو ستەم و نادادی و ناهەقییەی لە وڵاتانی جیهاندا کراوە و دەکرێت، زۆر جارانیش داد و دادوەریی ئامانجی خۆی پێکاوە و دەپێکێت، لە ئەنجامدا، وەک لە وتارێکیاندا هاتوە، دەیان سەرکردەی زۆردار و خوێنڕێژ و سەرۆک و پاشای وڵاتان لە جیهاندا، کە گەلکوژی و کۆمەڵکوژی و گەورەتاوانەکانی تریان ئەنجامداوە، پێش مەرگیان دادگایی کراون و سزای ڕەوایانەی خۆیان وەرگرتوە.

٢. ئێمە لەدیدی ئەوانەوە، لە چاپخانەی ئاسیا چاپکراوە، ئەم کتێبەیان کۆمەڵێک وتاری سیاسی، چاوپێکەوتن و خوێندنەوە‌ی کتێبە لەسەر کورد و ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، کە بە چەند زمانێکی بیانی لە ئەوروپا بڵاوکراونەتەوە، هیوا ناسیح وەریگێڕاون و ئامادەی کردون. نوسەر و وەرگێڕ بەکر شوانی پێشەکی بۆ نوسیوە.
لەسەر ئەرکی د. تەها ڕەسوڵ چاپ کراوە.
نوسەر لە پێشەکییەیدا نوسیویەتی: ((ئەم کارەی من دەستم داوەتێ لە وڵاتە پێشکەوتوەکاندا کاری دەزگا و دامەزراوە‌ی تایبەتن، تا بەدواداچوون بۆ ئەو بابەتانە بکەن، کە لەسەر گەلە‌کە‌یان نوسراوە، بەڵام من لە نەبوونی ئەو جۆرە دەزگایانەدا هاتوم و دەستم بردوە بۆ ئەم کارە، هەرچەند نازانم ئایا کتێبخانەی کوردی کتێبی وای تێدا بێت یان نا، کە وتاری سیاسیی رۆژنامەنوس و چاودێرانی بیانی کرابێتنە کوردی و لە دووتوێی کتێبدا بڵاوکرابێتەوە، بەڵام بۆ خوێنەری کورد گرنگە، کە بزانێت کێشەی کورد لە ڕوانگەی ئەوانەوە چۆن دەبینرێت، چەندە جێی بایەخە و چەند زانیارییان لە سەری هەیە)).

ئەم کتێبە بریتییە لە سێ بەش، بەم جۆرە:
بەشی یەکە‌م کۆمەڵێک وتار و ڕێپۆرتاژی ڕۆژنامەوانی، کە لە رۆژنامە و گۆڤارە ئەڵمانیزمانەکاندا بڵاوکراونەتەوە و لە‌ لایەن نوسەرەوە لە کات و ساتی خۆیدا کراون بە کوردی و لە رۆژنامە و گۆڤار و سایتە کوردییەکاندا بڵاوکراونەتەوە، هەرچەندە وا ئێستا هەندێک لەم وتارانە دە تا پانزە ساڵێکی بەسەردا تێپەڕیوە، بەڵام ئەوانەش بایەخی خۆیان لە دەست نەداوە، چونکە‌ گرنگە دید و بۆچوونی ئەوانی دی، کە بە زۆری نوسەر و ڕۆژنامەنوسی ناسراو و پیشەیین لەسەر کێشە گەرمەکانی، کە لەدەوروبەری ئێمە ڕوویداوە و زۆربەشیان بەردەوامن، بزانین، تا بۆمان دەرکەوێت چۆنیان ڕوانیوەتە کێشەکان، پێشبینیان چی بووە، سەرنجیان چیە و رەخنەیان لە چی بووە. بۆهەر یەکە‌شیان وێنەی نوسەرەکەی یان یەک لەو وێنانەی لەگەڵ بابەتەکەدا لە ئۆرگیناڵەکەدا بڵاوکراوەتەوە، لێرەش لەگەڵی دانراوە، لەگەڵ لینکی سەرچاوە‌ی بابەتەکە.

بەشی دووەم چەند چاوپێکەوتنێکی رۆژنامەوانین، لەمانە دوانیان هیوا ناسیح خۆی ئەنجامی داون، یەکەمیان لەگەڵ پەرلەمانتارێکی سویسری، کە ئێستا هاوسەرۆکی پارتی سۆسیالیستی سویسرایە، کە دووەم گەورەترین پارتی نێو پەرلەمانی ئەو وڵاتەیە. هەروەها لەگەڵ د. تۆماس شمیدینگەر کە ئەکادیمی، نوسەر و توێژەرەوەیەکی ناسراوی

نەمسایيە و زۆر دۆستی کوردە و چەندین جار سەردانی کوردستانی
کردوە و چەندان کتێبیشی لەسەر کورد نوسیوە.
بەشی سێیەمیش خوێندنە‌وە بۆ چەند کتێبێکە، یان وردتر بڵێین
پوختەی پێنج کتێبە، کە بە زمانی ئەڵمانی و لە دەزگا
بەناوبانگەکانی ئەوروپادا بڵاوکراونەتەوە، ناوە□کەکانیان
ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ پەیوەندیيان بە خەباتی گەلی کورد و
کەلتور و بارودۆخی کوردستان یان ئەو وڵاتانەوە هەیە کە کوردیان
بەسەردا دابەش کراوە. نوسەر پاش خوێندنەوەی کتێبەکان، هاتوە
ناوەڕۆکەکانی بە سەرنج و تێبینی خۆیەوە لەسە‌ریان بە کوردیيە‌کی
ڕەوان نوسیوەتەوە.
بەکر شوانی لە پێشەکیيەکەیدا دەنوسێت ((زۆربەی دەوڵەتان و
میللەتانی جیهان هەر لە سەردەمانێکی زووەوە دەزگاگەلی تایبەت بە
بەدواداچوون و کۆکردنەوە و ئەرشیڤکردن و وەرگێڕانی ئەو
بابەتانەیان هەیە کە ئەوانی تر دەربارەیان بەرهەمی دەهێنن. وەلێ
کورد، وەک خاوەن قەوارە و دەسەڵات لەم سەردەمەدا، سەرباری
هەبوونی بوار و توانای پێویست، لەم بوارەدا زۆر کەمتەرخەمە و ڕای
گشتیی کوردستان بەدەگمەن نەبێت، ئاگاداری ئەو هەموو بابەتە نییە
کە لە دنیای ڕۆژئاوادا لەبارەیەوە بەرهەم دەهێندرێن. ئەوەش وا
دەکات کەسانی خەمخۆری وەک کاک هیوا ناسیح وەک تاک و بە
دەستپێشخەریی خۆیان دەست بۆ ئەرکێکی لەو جۆرە ببەن.
وێرای دەستخۆشیم لە کاک هیوا ناسیح، هیوادارم ئەم کارە هێژایەی
ببێت بە سەرەتایەک بۆ دامەزراندنی ناوەند و دەزگای تایبەت بە
بەدواداچوون و پۆلێنکردن و وەرگێڕانی زیاتری ئەو بابەتانەی کە لە
دیدی ئەوانی ترەوە لەسەر کورد و دۆزەکەی نووسراون)).
هەر دوو کتێبەکە ژمارەی سپاردنیان لە لایەن بەڕێوبەرێتی گشتی
کتێبخانە گشتییەکانەوە پێدراوە.

ئەم دوو کتێبەی نوسەر لەلایەن کۆمپانیایی بلاڤ پەیک ەوە دابەش
کراوە، ئێستا لە زۆر لە ناوەندە‌کانی فرۆشی کتێب لە شاری سلێمانی
و هەولێر لەبەر دەستە.

خەیاڵ.. زانا کوردستانی

(١)

خەیاڵەکانت
ئەوندە باڵا کردونە کە
ڕۆژێ چەن جار دێنە سەر دانم،
باران هەتا شەو دەبارێ و بەدوایی
-با- دایکی پیرم ه□موو ب□یانی
ک□لان□ خوولین□ک□مان گزک ئ□دا
بەڵکەم کە بیت و سەرێکم لێ بدەی و
ئەم زامە کۆنە لەژێر چاومدا لابدەی و بیفڕێنی.
دڵم، شیشەیکی ناسکه بەڵام
دڵگیریەکانم و دڵگیریەکانت
وەکۆ شات□ی مغولەکان
لەسەر گیانم هاژۆتکار دەبن،
هەتا بەیانێکی تر بیرم داگیر ئەکرێت
لە ژێر هەنگاوانێک وا تۆ هەڵ نەتگرت!
سیگارەکانم کاتێ گڕ دەگڕن هەوار دەکەن:
(بۆ من ئەویندارت بووم؟!)

(٢)

هەرکاتێک کە بێت،
مانگەشەو یا خۆرەتاو؛
من… شێعرەکانم،
بۆ ئەو شەمعانە دەنووسم؛
کە لە شەڕی تەک تاریکی
شەهید کران.

(٣)

وشانی زۆر نێو دەمم تل□ق□ کرانە!
بەڵام،
تەنانەت نێوی تۆس
کە لەگەڵ هەر شێعرێک دا
—دیتە دەر!!!

(۴)

هیوادار بوو؛
که له جیاتی تفەنگ،
کتێب و،
قەڵەمێکێ پێ بواێا
تا وێنەێ باڵەندەێکی بکێشا
لەگەڵ لەقێک زەیتوون؛
– چەکمە بۆر!

(٥)
خۆزگا،
داهۆڵێک بواێام
لە نێو بێسانی خەێاڵت
هەر لە بەێانی هەتا ئێواران
قاڵا وەکان نۆکێان بدا
–له تەنیاییەکانم!!!

(٦)
دەلاقەکان لێک کەوا
هەتا بۆنت
شار و شەقام ل□ بەر بگرێت و
قۆرتانن لە بیری جیهان ببات

(٧)
ڕەشەمە ئەلێ
زۆڵفت پەرێشان نەبێت
خاکەلێوە بەڵام،،،
دوودڵە.
…
بێ ئاواتی
خەرا پە
دەزانم
دەزانم
که هیچ گۆڵا نێک
بۆنی زۆڵفت لێک ناکاتەوا!

(٨)
کوژەرتر لە تیر بۆ گیانی من
نەبوونی تۆس…

(وردەوردە مردن)–
کاتێک کە ڕووژەکانی ساڵ تەواو دەبن و
هێشتا…
من تۆم نیە!

(٩)
من هەموو بەێانی
بەو ژنە کوردە بیر دەکەمەوا
کە وا نەیزانیوە….
حەوشی ماڵەکەی
لە کوێنەێ ئەم جیهانا لێدانی کات.

(١٠)
لە نێوانی ئەوێنی تۆ
هەموو کەس بوون بە شاعر،
ـ آیی “لەیلا”
رۆژگارێک مەوڵەۆی وُ مونزەوی!
دێسان “زانا”…

زانا_کوردستانی